

АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто питання акмеологічного підходу до формування життєвої компетентності старшокласників у позаурочній діяльності. Проаналізовано специфіку акмеологічного підходу у взаємодії суб'єктів педагогічного процесу в цілісній системі позаурочної діяльності. Зазначено, що акмеологічний простір є визначальним у впливовості педагога на старшокласників, спрямованої на розкриття внутрішнього потенціалу особистості учня, його здібностей, що сприяють досягненню високого рівня розвитку та самореалізації.

Ключові слова: життєва компетентність, позаурочна діяльність, самореалізація особистості, акмеологія, акмеологічний підхід, суб'єкт саморозвитку, акмеологічні технології, акмеологічний простір.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Глобальні соціально-економічні трансформації сучасного життя вимагають реформ парадигми української освіти, які повинні її привести до створення такої системи, основу якої утворюють ідеї саморозвитку особистості, розширення її можливостей для особистісної самореалізації.

Перехід від знаннєвої парадигми до компетентнісної актуалізує проблему введення у виховний простір акмеологічного підходу до розвитку особистості старшокласника. Актуальність впровадження акмеологічного підходу у процесі формування життєвої компетентності старшокласників пояснюється необхідністю переорієнтації освіти на особистість учня, що вимагає реалізації найважливіших принципів акмеології як науки та методів досягнення «акме». Слід зазначити, що питання компетентності, життєвої стратегії особистості, життєвого самовизначення, смислу життя, життєвого успіху здебільшого не є пріоритетними у педагогічній діяльності, саме тому акмеологічний підхід до організації виховного процесу в старшій школі сьогодні очевидний, оскільки суспільство очікує, що випускники школи мають бути комунікабельними, креативними, самостійно мислячими особистостями, що прагнуть до успіху та вміють самостійно вибудовувати індивідуальну траєкторію свого розвитку.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягала у розкритті проблеми акмеологічного підходу до формування життєвої компетентності старшокласників у позаурочній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження... У Програмі «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України» акцентується увага на понятті «виховна система», яку пояснюють як цілісний організм, який виникає у процесі інтеграції основних компонентів виховання (мета, суб'єкти виховання, їх діяльність, спілкування, відносини, кадровий потенціал, матеріальна база), що сприяє духовному розвитку і саморозвитку особистості, створенню своєрідного, за визначенням К. Ушинського, «духу школи». Позаурочна діяльність школярів – поняття, що об'єднує всі вище названі види діяльності школярів, в яких можливо і доцільно рішення задач їх виховання і соціалізації – це невід'ємна складова освітнього процесу в школі, що надає учням можливості для широкого спектру занять, спрямованих на їх розвиток.

Розглянемо зміст категорії «акмеологія» в сучасній науково-педагогічній літературі. На думку Г. Сазоненко поняття «акмеологія»: – «це наука про здобутки людини в особистісному та професійному розвитку і є основою педагогіки успіху» [9]. Провідний акмеолог Н. Кузьміна, розглядаючи зазначене поняття, підкреслює, що «...греки словом «акме» називали період в людському житті, коли з'являється зрілість усього, на що здатна ця людина, коли розгорнулися, розквітли і на вершині своїх здібностей знаходяться її сили» [8, с.40] Аналогічну точку зору висловлює й інший відомий акмеолог О. Бодальов, наголошуючи, що «акме» – це увесь ступінь дорослості людини, для якої характерні його фізична, особистісна і суб'єктивна зрілість» [2, с.30].

З психологічної точки зору поняття «акме» на думку О. Бодальова це... вищий для кожної людини рівень розвитку її фізичного здоров'я, розуму, почуття, волі, що діє таким чином, що вона домагається найбільшого результату, проявляючи себе як індивід, як особистість і як суб'єкт діяльності...» [3, с.40].

Акмеологія шкільної освіти активно досліджують такі науковці, як: Б. Ананьєв, О. Бодальов, Г. Данилова, А. Деркач, Н. Кузьміна, В. Максимова, О. Москаленко, О. Пожарський та інші вчені, визначаючи предметом акмеології: соціально зрілого випускника, готового до самовизначення; взаємодію суб'єктів педагогічного процесу в цілісній системі освіти, саморозвиток суб'єктів педагогічного процесу засобами освітньої діяльності, що забезпечують підвищений рівень освіти.

Дослідники В. Бранський та С. Пожарський висловлюють думку, що акмеологія як наукова дисципліна, займається вивченням наступних питань:

- закономірностей самореалізації творчих потенціалів зрілих людей в процесі творчої діяльності на шляху до вищих досягнень (вершин);
- факторів, об'єктивних і суб'єктивних, що сприяють і перешкоджають досягненню вершин;

закономірностей навчання вершинам життя і професіоналізму в діяльності;

- самоосвіти, самоорганізації і самоконтролю;

- закономірностей самовдосконалення, самокорекції і самореорганізації діяльності під впливом нових вимог, що йдуть як ззовні, від суспільства, розвитку науки, культури, техніки, так і, особливо, зсередини, від власних інтересів, потреб і установок, усвідомлення своїх здібностей і можливостей, достоїнств і недоліків власної діяльності» [4].

Розглянемо тлумачення поняття «акмеологічний підхід» в науково-педагогічній літературі. Як зазначає Н. Кузьміна, акмеологічний підхід, представляє собою інтеграцію підходів, які склалися у різних галузях пізнання: системного підходу до вивчення освітніх систем; цілісного підходу до вивчення людини як індивіда (Б. Ананьєв); теорії функціональних систем (П. Анохін) [8].

Акмеологічний підхід, за А. Деркачем, полягає у здійсненні комплексного дослідження й відновлення цілісності суб'єкта, що набуває зрілості, коли його індивідні, особистісні та суб'єктно-діяльнісні характеристики вивчаються в єдності, в усіх взаємозв'язках та опосередкуваннях, для того щоб сприяти досягненню його вищих рівнів, яких може досягнути кожний [1].

Тобто кожна особистість повинна досягнути своєї вершини, максимально використовувати здібності й задатки, що одержані від природи й розвинуті (чи не розвинуті) у системі суспільних відносин (взаємин). У цьому сенсі виникають дві групи завдань: перша група – це система діагностики особистості; друга – це відстеження, на якому етапі життєдіяльності та чому особистість часто втрачає свій потенціал і можливість досягти своєї вершини («акме»).

Мова йде про те, що в школі необхідно створити таку модель «акме» для старшокласника, де критерієм виступає процес його інтенсивного зростання та розвитку його особистості. У процесі формування життєвої компетентності старшокласників у позаурочній діяльності важливим завданням є сформованість у них акмеологічної позиції, що пов'язана зі здатністю особистості проектувати і прогнозувати свої вчинки та поведінку, самостійно шукати нові способи вирішення виникаючих проблем, мати власну точку зору, бути дизайнером своєї життєдіяльності. На нашу думку, акмеологічна позиція старшокласника представляє собою інтегративне особистісне утворення, що проявляється в його здатності здійснювати у кожній конкретній освітній ситуації акт самовизначення, спрямований на досягнення в навчальній, особистісній та соціальній сферах, що в подальшому буде визначати активність і прагнення до досягнень у суспільно-корисній та майбутній професійній діяльності; – це його особистісна орієнтація на успіх у різних видах діяльності, у міжособистісних відносинах як у процесі навчання і виховання, так і в подальшому розвитку свого творчого потенціалу. Справедливо зазначає А. Асмолов, що лише сильна особистість, готова жити і працювати в безперервно мінливому світі, здатна знаходити адекватні стилі життя і сміливо розробляти власні стратегії поведінки, самостійно і нетрадиційно мислити, бачити нові вершини професійного та особистісного розвитку, здійснювати моральний вибір і нести за нього відповідальність перед собою і суспільством, в змозі зробити своє життя і життя оточуючих змістовним, цікавим і щасливим [1].

Суб'єктом освітнього процесу в загальноосвітній школі, що активізує акмеологічну позицію старшокласника є педагог, який забезпечує: готовність учня до життєвого самовизначення, побудови власної програми життя, до вибору для себе ціннісних пріоритетів і критеріїв успіху.

Саме від професійної компетентності педагога залежить рівень сформованості акмеологічної позиції старшокласника, випускника школи, оскільки вона є формою активності особистості. У процесі застосування акмеологічного підходу до формування життєвої компетентності старшокласників у позаурочній діяльності важливого значення набуває професіоналізм педагога, який повинен бути духовно, професійно та соціально зрілою особистістю. Крім того, педагог-акмеолог має володіти акметехнологіями та бути здатним створити свій акмеологічний простір і спрямовувати його вплив на розвиток старшокласників у процесі їх позаурочної діяльності. Такий простір є визначальним у впливовості педагога на вихованців, особливо старшокласників [1]. У контексті практичного вирішення педагогічної проблеми формування життєвої компетентності старшокласників у позаурочній діяльності до основних завдань створення акмеологічного простору відповідно до концепції педагогіки успіху належать: навчання мистецтву життя; становлення самостійної особистості, яка вміє приймати рішення і нести за них відповідальність, володіє критичним мисленням; формування зрілого інтелектуального і духовного ставлення до життя; виховання культури життєвого самовизначення, соціально активного ставлення до життя; допомога в оволодінні методами, способами ефективною соціальною взаємодією, освоєння на сучасному рівні політичних, економічних, правових знань; розвиток толерантності, розуміння іншого й відчуття взаємозалежності; здійснення загальних проектів, які навчають бути готовими до врегулювання конфліктів в умовах поваги цінностей плюралізму, взаєморозуміння й миру; сприяння розквіту особистості, незалежності; виховання здатності свідомо передбачувати майбутнє, прогнозувати його, визначати його, визначати життєву стратегію, свій життєвий проект; допомога в оволодінні етичною теорією в її людських формах, сприяння моральному самовизначенню; культивуванню загальнолюдських цінностей.

Розглянемо питання, чим відрізняється виховна акме-технологія від традиційної. Як зазначає А. Деркач, «акме-технології в першу чергу відрізняє їх гуманістична спрямованість, оскільки вони покликані допомогти в здійсненні прогресивного розвитку особистості учня» [5, с.20]. Суттю акме-технологій є психологічна дія, точніше, її спеціальний вигляд, що називається акмеологічною діяльністю, що пов'язана зі спеціальними вміннями суб'єкта дії, але їх принциповою відмінністю є спрямованість дії.

Таким чином, акмеологічні технології є цілісною системою взаємопов'язаних активних засобів групової і індивідуальної роботи, що забезпечують оптимізацію освітнього процесу у напрямку всебічного розвитку особистості, її самопізнання, саморозвитку, самореалізації тощо. При цьому, акцентується увага на розвитку життєвотворчих компетенцій, включаючи систему мотивацій, знань, умінь, ціннісних орієнтацій [10].

Акмеологічна освітня технологія – як один із видів технологій, відображає перехід від реального стану, якості та рівня розвитку особистості до майбутнього ідеального; як система має свої ключові характеристики: взаємозв'язок елементів; певну єдність і цілісність, взаємодію з іншими системами; структуру, функціонування, результат. Вчені А. Князев і І. Одинцова визначають наступні критерії акмеологічних освітніх технологій: задіяння максимальної кількості ресурсів особистості; реалізація діяльнісного підходу; врахування індивідуальних особливостей особистості; оптимізація розвитку не однієї, а декількох сфер «психологічного» в особистості; морально-духовний розвиток особистості; відповідність особливостям системи відносин «учитель-учень», де відносини «суб'єкт-суб'єктні»; співвідношення з основними методологічними принципами акмеології (особистісним суб'єкта діяльності, життєдіяльності, активності, потенційності, оптимізації); співвідношення умов навчально-виховного процесу із умовами реальної і соціальної самоактуалізації; постійне простежування в діях, діяльності, вчинках, поведінці учнів певних якісно-кількісних характеристик ступеня розвитку і «акме»; передбачення формування здібностей, які дозволяють особистості стати суб'єктом прийняття самостійних рішень і обумовлюють шлях до творчої діяльності» [7, с.98].

Головним методом акме-технологій є внутрішньо або зовнішньо здійснювана акмеологічна дія як інтегрований і цілеспрямований вплив, що здійснюється на учня, має гуманістичний зміст і спрямований перш за все на розвиток особистості. У контексті дослідження проблеми формування життєвої компетентності старшокласників у позаурочній діяльності впровадження акме-технологій з одного боку, спрямоване на саморозвиток старшокласника відповідно до його природних задатків та внутрішньої інтенції в умовах варіативності методів і форм позаурочної діяльності, а з іншого, – на досягнення кожним учнем своїх можливих найвищих результатів за умови взаємодії з педагогами.

Важливою психологічною умовою досягнення зрілого «акме» особистості учня є його максимальна самооблізація, підкорення всіх психічних, соціальних, культурних і інших механізмів, залучених до процесу виховання, що вимагає рефлексивної саморегуляції особистості і виходу на розвиваючі технології. Слід зазначити, що "акмеологічний вплив здійснюється здебільшого на мотиваційну й ціннісно-сміслові сфери особистості учня» [6, с.101].

Висновки... Таким чином, акмеологічний підхід до формування життєвої компетентності старшокласників у позаурочній діяльності дозволяє консолідувати зусилля всіх суб'єктів виховного процесу, результатами якого є зростання професійної компетентності педагогів та оптимальне забезпечення просунення особистості учня до вершин самореалізації у різних сферах життєдіяльності.

Використана література:

1. Акмеология: учебник / под общ. ред. А.А. Деркача. – М. : Изд-во РАГС, 2002.– 256 с.
2. Бодалев А.А. Вершина в развитии взрослого человека /А.А. Бодалев. – М. : Флинта, Наука, 1998. – 168 с.
3. Бодалев А.А. Акмеология /А.А. Бодалев. – М. : РАГС, 2002. – 650 с.
4. Бранский В.П., Пожарский С.Д. Социальная синергетика и акмеология. Теория самоорганизации индивидуума и социума /В.П. Бранский, С.Д. Пожарский. – СПб : Политехника, 2002.– 476 с.
5. Деркач А.А. Акмеология: учеб. пособ. / А.А. Деркач, В.Г. Зазыкин. – М. : Прогресс, 2003. – 217 с.
6. Деркач А.А. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма / А.А. Деркач, Н.В. Кузьмина. – М. : Просвещение, 1993. – 188 с.
7. Князев А. М, Одинцова И.В. Акмеологические технологи активного игрового обучения / А.М. Князев, И.В. Одинцова. – М. : РАГС, 2009. – 184 с.
8. Кузьмина Н.В. (Головко-Гаршина) Предмет акмеологии / Н.В. Кузьмина (Головко-Гаршина). – 2-е изд. испр. – СПб. : Политехника, 2002. – 189 с.
9. Сазоненко Г. Упровадження акмеологічних підходів у роботу навчального закладу. – [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.dnpb.gov.ua/datas/upload/files/945374735.pdf>
10. Сибигатуллина Г.Р. Развивающие акмеологические технологии в системе совершенствования профессионального самосознания государственных служащих: дис.. канд.. наук психологических наук: 19.00.03 / Г.Р. Сибигатуллина. – М., 2007. – 222 с.

Якименко С.И., Дячук В.И.
АКМЕОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ФОРМИРОВАНИЮ ЖИЗНЕННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ
СТАРШЕКЛАССНИКОВ ВО ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассмотрены вопросы акмеологического подхода к формированию жизненной компетентности старшеклассников во внеурочной деятельности. Проанализирована специфика акмеологического подхода во взаимодействии субъектов педагогического процесса в целостной системе внеурочной деятельности, их саморазвития. Определено, что акмеологическое пространство является определяющим во влиятельности педагога на старшеклассников, направленной на раскрытие внутреннего потенциала личности, ее способностей, способствующих достижению высокого уровня развития и самореализации.

Ключевые слова: жизненная компетентность, внеурочная деятельность, самореализация личности, акмеология, акмеологический подход, субъект саморазвития, акмеологические технологии, акмеологическое пространство, самореализация.

S.I.Yakimenko, V.I.Dyachuk
THE ACMEOLOGICAL APPROACH TO THE FORMATION OF THE VITAL COMPETENCE
OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN EXTRACURRICULAR ACTIVITIES

The article focuses on proving of the acmeological approach to the formation of the vital competence of high school students in extracurricular activities. The specificity of the acmeological approach in the interaction of subjects of the pedagogical process in the integral system of extra-curricular activity is analyzed here. It is noted that acmeological space is the determining factor in the influence of the teacher on senior pupils, aimed at revealing the internal potential of the student's personality, his abilities, which contribute to the achievement of a high level of development and self-realization. The emphasis is placed on the actuality of the implementation of the acmeological approach in the process of forming the senior vital competence, which is explained by the need to reorient the education to the student's personality, which requires the implementation of the most important principles of acmeology as a science and methods for achieving acme, humanistic and democratic changes in ideology, science and culture as for the implementation of a new system of educational work, in particular extra-curricular, which creates pedagogical conditions for the preparation of high school students for independent, active and creative life in the new social and cultural conditions of a personality formation as a conscious citizen of Ukraine, i.e. his acmeological position in life.

It is noted that the formation of the senior students' acmeological position is related to the ability of the personality to design and predict their actions and behaviour, independently search for new ways of solving the problems that arise, have their own point of view, be the designer of their life; - this is his personal finding success in various activities, in interpersonal relationships both in the process of learning and education, and in the further development of his creative potential. It is concluded that the subject of the educational process in a secondary school, which activates the acmeological position of a senior pupil, is a teacher who The acmeological approach to the formation of the vital competence of high school students in extracurricular activities. The questions acmeological approach to the formation of life competence of pupils in after-hour activity. Specificity acmeological approach to the interaction of educational process in an integrated system of extracurricular activities for their self. Determined that acmeological space is crucial in influence teacher in high school, aimed at disclosing the internal potential of the individual, his skills, contributing to the high level of development and self-realization.

Key words: life competence, extracurricular activities, personal fulfillment, acmeology, acmeological approach the subject of self-acmeological technology, acmeological space.

Подано до редакції 25.10.2017.